

Ekspertska podrška akademske zajednice akcijama građanskog aktivizma

U savremenim društvima, spoj akademske ekspertize i građanskog aktivizma predstavlja važnu polugu u suočavanju sa aktuelnim društvenim, političkim i ekonomskim izazovima. Ovi vidovi saradnje zasnivaju se na zajedničkom cilju transformacije društvenih uslova kroz kombinaciju znanja zasnovanog na naučnoj ekspertizi i neposrednog građanskog aktivizma. Univerzitetski profesori i naučnici mogu da dati snažan doprinos svojim analitičkim alatima, kritičkim perspektivama i profesionalnim autoritetom, čime pojačavaju glasove građanskih inicijativa, dok građanski pokreti donose praktične uvide sa terena i mobilizacione kapacitete neophodne za sprovođenje promena.

Ova saradnja posebno je značajna u rešavanju složenih društvenih ali i sistemskih problema, od klimatskih promena i socijalnih nejednakosti do korupcije i urbanog razvoja. U prošlosti nije bilo neobično da naučnici izlaze izvan okvira akademskih institucija kako bi zajedno sa građanskim inicijativama kreirali rešenja, pružali argumente zasnovane na podacima ili se pozicionirali kao javni intelektualci koji zastupaju pravdu. U međuvremenu, građanske inicijative dobijaju na kredibilitetu i pristup novoj publici i platformama zahvaljujući saradnji sa akademikima.

Širom Evrope, ove saradnje oblikovale su transformativne pokrete čime su dovele su u pitanje neoliberalne politike, neretko odbranile prava radnika, uspešno promovisale socijalnu pravdu, doprinela održivim ekološkim rešenjima, itd.

Primeru radi platforma za ljude pogođene hipotekama ([Plataforma de Afectados por la Hipoteca](#) – PAH) u Španiji dobila je značajnu podršku sociologa, ekonomista i pravnika. Ovi akademici sproveli su istraživanja o stambenim politikama i ekonomskoj nejednakosti, koja su korišćena za zagovaranje oprosta dugova i reformi socijalnog stanovanja. Njihova ekspertiza bila je ključna za oblikovanje javnog mnjenja i zakonodavnih promena.

Nemačke ekološke inicijative, poput onih koje se protive eksploataciji lignita, saradivale su sa klimatolozima i ekolozima. Naučnici su obezbedili podatke o emisijama ugljen-dioksida i degradaciji životne sredine, podržavajući kampanje poput onih koje vodi [Ende Gelände](#), pokret za klimatsku pravdu. Akademici su takođe učestvovali u nenasilnoj građanskoj neposlušnosti, pokazujući solidarnost sa aktivistima.

Francuski sindikati i građanske organizacije koje se protive neoliberalnim reformama rada saradivale su sa ekonomistima i sociolozima. Tokom protesta protiv promena zakona o radu 2016. godine, profesori su držali javna predavanja, pisali tekstove za medije i sproveli istraživanja koja su ukazivala na moguće negativne posledice reformi po prava radnika i ekonomsku stabilnost.

Pokret [Extinction Rebellion](#) u Velikoj Britaniji dobio je podršku brojnih akademika iz oblasti klimatskih nauka, sociologije i prava. Profesori su doprinosili pokretu izradom izveštaja, organizovanjem radionica o građanskoj neposlušnosti i držanjem javnih govora. Ova saradnja pomogla je da se klimatski aktivizam pozicionira kao naučno utemeljeno i društveno hitno pitanje.

U Srbiji još od uvođenja višestranačja početkom 90tih godina XX veka neretko su univerzitetski profesori i naučnici bili angažovani u različitim građanskim inicijativama koje su se zalagale za demokratizaciju mladog, post-socijalističkog društva. Pored toga, univerzitetski profesori i naučnici su zajedno sa studentima aktivno učestvovali u nekoliko velikih protesta u to doba uspevajući da se izbore za važne demokratske promene u doba autoritarnog režima Slobodana Miloševića. Nakon njegovog svrgavanja na vlasti i intenziviranja demokratskih procesa u Srbiji, što uključuje i ubrzanje puta ka priključenju EU, utisak je da civilni sektor, dobrim delom već integrisan u državne institucije polako gubi svoj reformatorski potencijal. Paralelno sa tim, mediji sve više bivaju prepušteni nemilosrdnim uticajima tržišta što za posledicu ima njihovu tabloidizaciju i podložnost potpadanju pod sumnjive vlasničke aranžmane. Svi ovi negativni procesi po građansko društvo se dodatno pojačavaju nakon dolaska Srpske napredne stranke na vlast 2012. godine. Ipak, u nekoliko poslednjih godina stiče se utisak da se civilni sektor polako budi, posebno u domenu ekološkog aktivizma, gde su i akademski radnici dali svoj doprinos. Recimo akademski radnici su odigrali važnu ulogu u ekološkim inicijativama kao što je pokret „Odbranimo reke Stare planine“. Ova građanska kampanja nastala je u cilju sprečavanja izgradnje mini-hidroelektrana koje ugrožavaju lokalne ekosisteme. Stručnjaci iz oblasti hidrologije, biologije i ekologije pružili su ključne podatke koji ukazuju na negativne efekte takvih projekata na biodiverzitet i vodne resurse. Njihove analize korišćene su u javnim debatama, pravnim postupcima i medijskim kampanjama, čime je ojačana kredibilitet i uticaj pokreta.

Takođe lokalne inicijative koje se bave problemom pijaće vode u Zrenjaninu—gradu koji decenijama nema ispravnu vodu za piće—sarađuju sa stručnjacima iz oblasti javnog zdravlja, ekologije i prava. Ovi naučnici pružaju tehničke analize kvaliteta vode i pravne savete o pravu građana na zdravu životnu sredinu, čime se jača kapacitet pokreta za suprotstavljanje neefikasnim politikama vlasti.

Ali ova vrsta saradnje ne postoji samo u oblasti ekologije već i u drugim oblastima poput urbanizma. Tako je svojevremeno inicijativa „Ne davimo Beograd“ okupila je stručnjake iz oblasti urbanizma, arhitekture i sociologije kako bi kritikovala kontroverzni projekat Beograd na vodi. Članovi akademske zajednice su ukazivali na nedostatak transparentnosti, moguće iseljavanje lokalnih zajednica i privatizaciju javnih prostora. Njihovo angažovanje podiglo je vidljivost i kredibilitet pokreta, kako na nacionalnom, tako i na međunarodnom nivou.

Ovi primeri iz Srbije i drugih evropskih zemalja pokazuju transformativni potencijal saradnje između akademske zajednice i građanskog aktivizma. Takva partnerstva ne samo da jačaju pokrete već i stvaraju dublju vezu između stvaranja znanja i društvenih promena.

Imajući sve to u vidu Mreža akademske solidarnosti i angažovanosti - MASA, uz podršku ambasade SAD, je sprovedla tokom novembra 2024. godine istraživanje sa ciljem jasnijeg uvida u spremnost akademskih radnika u Srbiji da se na dobrovoljnoj bazi angažuju na poslovima iz oblasti svoje ekspertize za kojima postoji potreba u okviru građanskih inicijativa i samoniklih društvenih pokreta. Krajni cilj projekta u okviru koga je sprovedeno istraživanje jeste uspostavljanja bolje saradnje između pokretača različitih građanskih inicijativa i eksperata koji su (bili) zaposleni na univerzitetima i naučnim institutima u Srbiji.

Uzorak

Predmet istraživanja su bili eksperti iz svih naučnih i stručnih oblasti zaposleni u visokoškolskim i naučno-istraživačkim institucijama u Srbiji. Istraživanje je sprovedeno uz pomoć onlajn ankete koju je popunilo 162 ispitanika, od koji 57.4% žena i 41.4% muškaraca. Najveći broj ispitanika pripadao je kategoriji redovnih profesora (42.6%) koji su sa naučnim savetnicima i profesorima i naučnicima u penziji zajedno činili preko polovine uzorka (52.5). Ova kategorija ispitanika specifična je po tome što osim što zauzima najviša profesorska i naučna zvanja i po tome što su u trajnom radnom odnosu. Drugu polovinu uzorka su čini naučnici, nastavnici i saradnici koji još uvek nisu u statusu zaposlenih na neodređeno radno vreme. Zaposleni na univerzitetima su činili 85.9% uzorka, uz još 8% kolega koji su u penziji, dok je ostatak uzorka bio popunjen kolegamicama i kolegama koji su zaposleni na naučnim institutima. Preko 2/3 ispitanika radi na Univerzitetu u Beogradu, koji je i najveći univerzitet u Srbiji, dok je 14.2% sa Univerziteta u Novom Sadu i 11.1% sa Univerziteta u Nišu, dok je učešće kolega sa drugih univerziteta bilo zanemarljivo.

Kad je reč o naučnoj oblasti kojoj ispitanici pripadaju, njih ravno polovina dolazi iz oblasti društvenih i humanističkih nauka, jedna četvrtina pripada prirodnim naukama (25.9%) dok petina dolazi iz oblasti tehničkih nauka (21%).

Preliminarna obrada podataka pokazuje da nema značajnijih razlika u odgovorima između ispitanika koji rade na univerzitetu i naučnika, kao ni u odnosu na univerzitet sa koga ispitanici dolaze. Ipak, određene razlike u stavovima su uočene u odnosu na nivo zvanja ispitanika i na nekoliko mesta u odnosu na naučnu oblast iz koje oni dolaze, o čemu će biti više reči u prikazu najvažnijih nalaza ovog istraživanja.

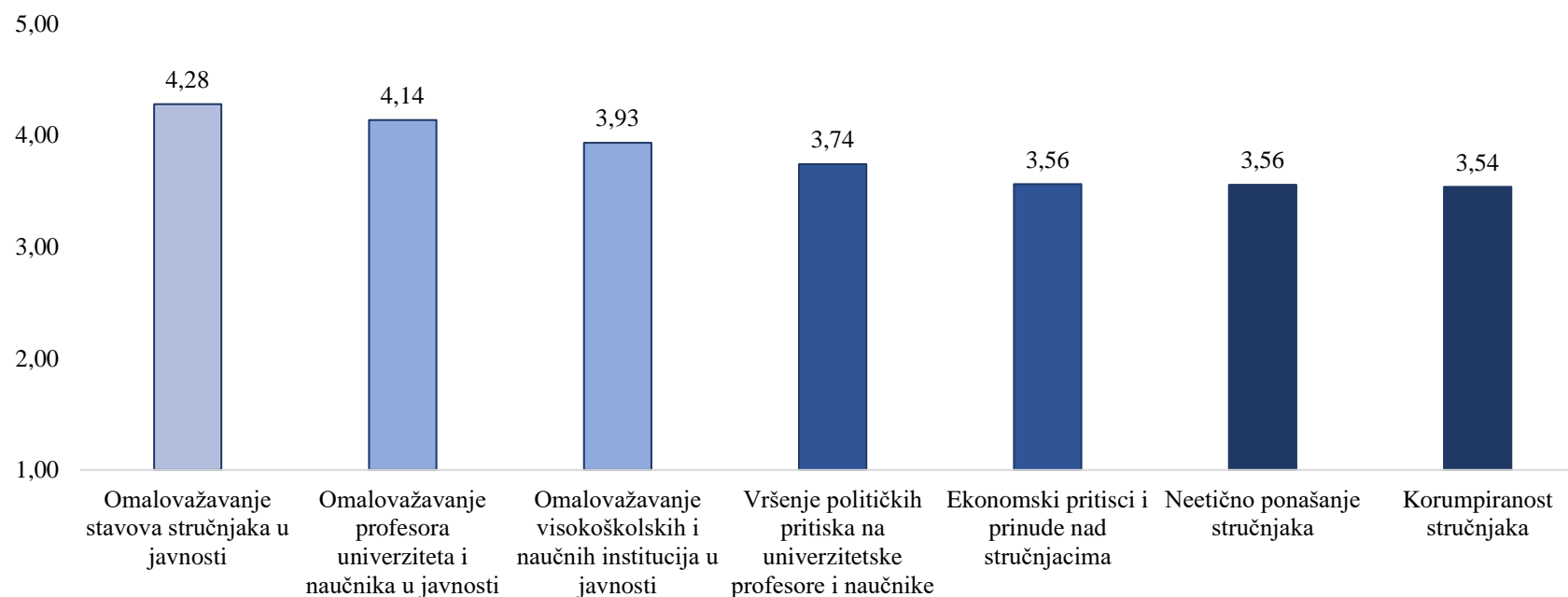
Analiza rezultata istraživanja

Na početku istraživanja bilo je važno utvrditi u kojoj meri se ispitanici slažu sa tvrdnjama koje ukazuju na opadanje ugleda akademskih radnika i institucija sa kojih oni dolaze kao i sa nekim od mogućih razloga za to.

Kao što se može videti na Grafikonu 1. ubedljiva većina boj univerzitetskih i naučnih radnica i radnika koji su učestvovali u istraživanju slaže se gore navedenim tvrdnjama (5 je "Veoma često", dok je 1 "Nikada"). Svi navedeni vidovi omalovažavanja su dobili prosečnu ocenu blizu ili iznad 4, dok su politički i ekonomski pritisci dobili nešto niže prosečne ocene ali koje su i dalje u domenu iznadprosečnog nivoa slaganja sa ocenjivanim tvrdnjama. Takođe, iz Grafikona 1. se može iščitati da ispitanici smatraju da deo odgovornosti za loš položaj stručnjaka leži u njima samima (prosečna ocena iznad 3.5), odnosno u njihovoj neetičnosti i korumpiranosti.

Gledano pojedinačno po navedenim pojavama zapažamo da devet od deset ispitanika (92.7%) smatra da je omalovažavanje stručnjaka u javnosti česta ili veoma česta pojava, uz 10.5% koji smatraju da se to dešava povremeno. Dalje, svi ispitanici osim jednog (99.3%) imaju utisak da je isti slučaj i sa univerzitetskim profesorima i naučnicima, od koji 77.7% smatraju da se njihovo omalovažavanje u javnosti dešava učestalo. Nešto više od polovine ispitanika (51.7%) smatra da je vršenje političkih pritisaka na profesore ili naučnike nešto što je česta ili veoma česta pojava, uz 29% onih koji smatraju da se to dešava povremeno. Takođe, većina ispitanika (56.8%) smatra da su stručnjaci izloženi ekonomskim pritiscima i prinudama, uz 30.2% onih koji smatraju da se to povremeno dešava.

Koliko su učestali sledeći događaji:

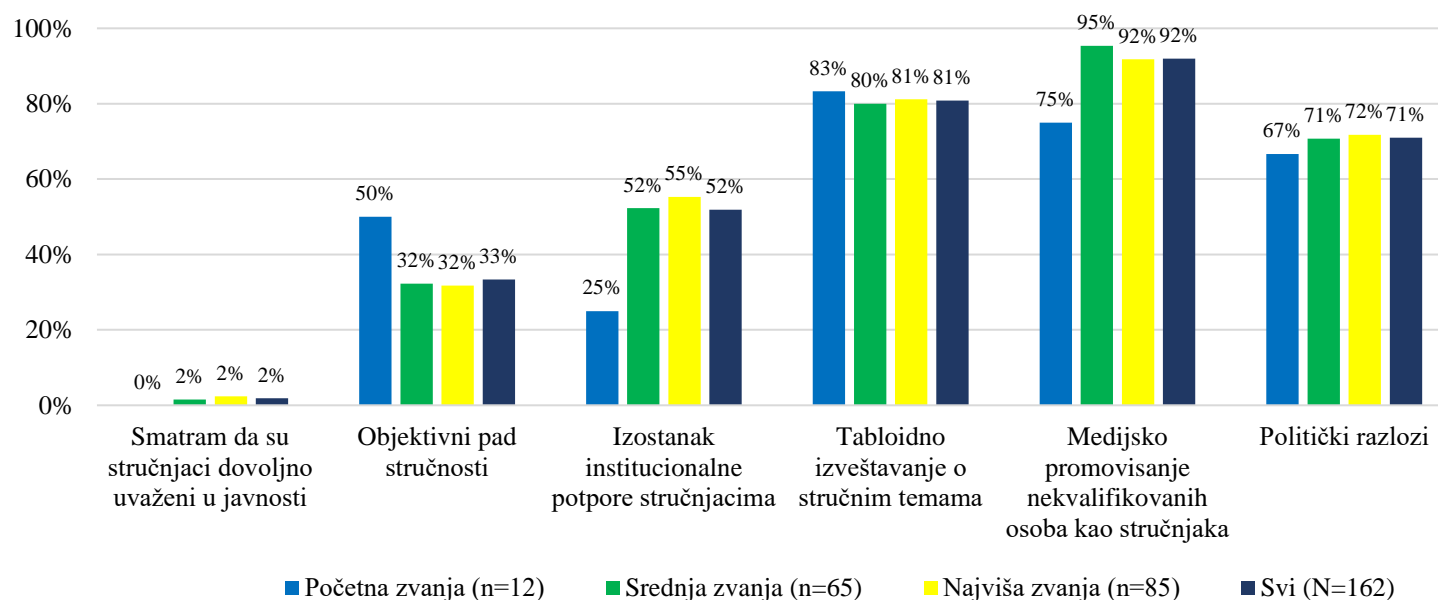

Grafikon 1.

Sa druge strane, kada je reč o identifikovanju negativnih pojava poput korumpiranosti i neetičnog ponašanja stručnjaka, tu nešto više od polovine ispitanika smatra da je to česta ili veoma česta pojava, uz oko 40% onih koji smatraju da se to dešava povremeno. Ovo pokazuje da su ispitanici svesni da postoje kako eksterni tako i interni faktori koji su doveli do opadanja društvenog ugleda a posledično i do umanjivanja značaja društvene uloge univerzitetskih profesora i naučnika, odnosno stručnjaka u celini.

Ispitanici smatraju da su mediji veoma važan faktor stvaranja atmosfere neuvažavanja stručnjaka (Grafikon 2), bilo da je reč o medijskom promovisanju nekvalifikovanih osoba kao stručnjaka (92%) ili tabloidnom izveštavanju o stručnim temama (80.9%). Nešto više od 70% ispitanika razloge za neuvažavanje stručnjaka pronalazi u političkim faktorima, a nešto više od polovine u izostanku institucionalne potpore. Za trećinu ispitanika jedan od razloga za neuvažavanje stručnjaka jeste i objektivan pad njihove stručnosti dok tek nepunih 2% smatra da su stručnjaci u Srbiji adekvatno uvaženi.

Razlozi neuvažavanja stručnjaka

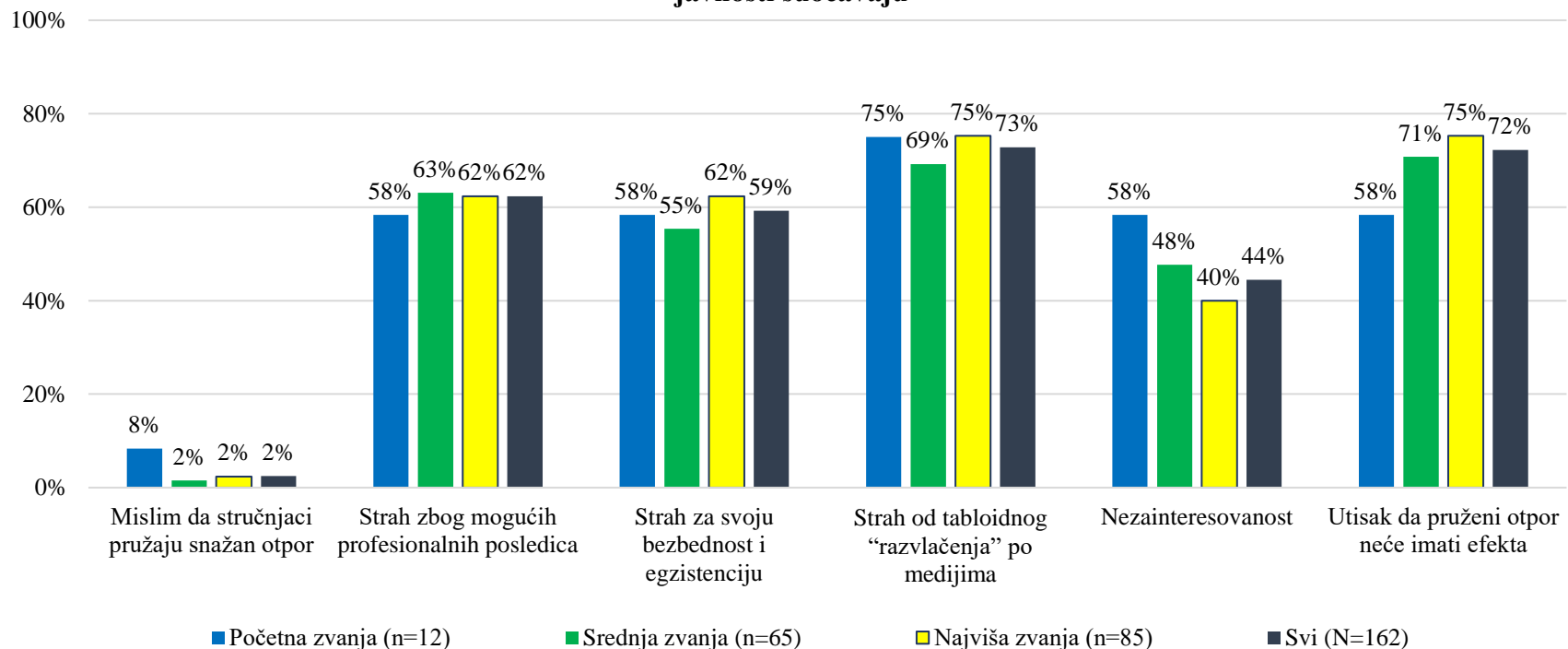

Grafikon 2.

Ono što je zanimljivo, iz Grafikona 2. se može zapaziti da ispitanici koji su u početnim zvanjima (asistenti, saradnici u nastavi, istraživači pripravnici, itd.) češće identifikuju objektivni pad stručnosti kao uzrok neuvažavanja stručnjaka (njih 50% u odnosu na prosečnih 33%). Sa druge strane, oni ređe identifikuju medijsko promovisanje nestručnih osoba, kao glavni razlog javnog neuvažavanja stručnjaka (75% vs. 92%). Iako se ovi podaci ne baziraju na statistički značajnim pokazateljima (pre svega problem je to što je broj ispitanika iz kategorije početnih zvanja daleko niži u odnosu na broj ispitanika iz druge dve kategorije), može se naslutiti da duži staž u akademskoj zajednici utiče na sklonost da se racionalizuju razlozi za neuvažavanje stručnjaka tako što će se oni prebaciti na spoljne faktore, umanjujući tako prostor za samokritičnost.

Kada se odgovori analiziraju iz perspektive naučnih oblasti ispitanika onda čak 80% ispitanika koji dolaze iz umetničkih oblasti ističu objektivni pad stručnosti kao razlog za neuvažavanje stručnjaka, dok samo oko 1/3 ispitanika iz drugih naučnih oblasti navodi ovaj razlog. Ovde valja napomenuti da je bilo samo 5 ispitanika iz umetničkih oblasti pa se njihovi odgovori svakako ne mogu uzeti kao reprezentativni ali oni jesu indikativni. Vrlo je moguće da budući da oni dolaze iz oblasti gde je stručnost podložna i sudu javnosti, odnosno publike, onda se i mnogo više polaže pažnje na sliku koju u javnosti reprezentuju. Drugim rečima, u umetničkim oblastima je vrlo verovatno da se objektivni pad stručnosti teže može sakriti u odnosu na druge naučne oblasti.

Razlozi za nedostatak snažnijeg otpora stručnjaka spram nestručnosti i pritiska sa kojima se u javnosti suočavaju

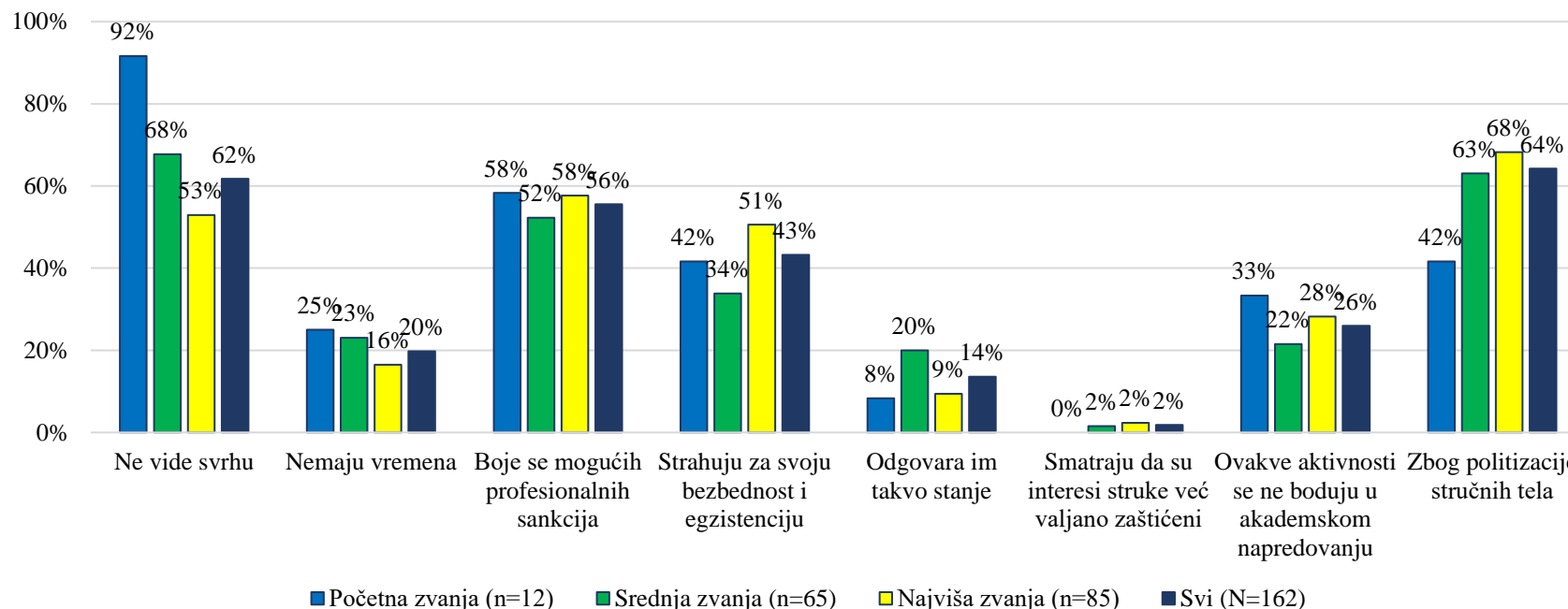
Grafikon 3.

Kada je reč o identifikovanju razloga za nedostatak snažnijeg otpora stručnjaka spram nestručnosti i pritiska sa kojima se oni u javnosti suočavaju kao glavni razlozi se navode strah od tabloidnog "razvlačenja" (73%) i utisak da pruženi otpor neće imati efekta (72%). Blizu 2/3 ispitanika ističe strah zbog mogućih profesionalnih posledica, a nešto više do polovine i strah za ličnu bezbednost. Za blizu polovine ispitanika jedan od razloga za izostanak otpora leži i u nezainteresovanosti stručnjaka da se bore protiv urušavanja struke, dok zanemarljiv broj ispitanika misli da stručnjaci pružaju otpor. Po zvanjima „mlađi" ispitanici imaju nešto drugačije stavove u odnosu na svoje kolege budući da iznad prosečno identifikuju nezainteresovanost kao jedan od razloga nepružanja otpora a nešto manje utisak da pruženi otpor neće imati efekta.

I kod ovog pitanja uviđamo razlike u odgovorima „umetnika" u odnosu na ispitanike iz drugih naučnih oblasti. Tako, strah zbog mogućih posledica ističe 100% onih koji dolaze iz umetničke naučne oblasti u odnosu na prosečnih 2/3 koleginica i kolega u drugim naučnim oblastima,

kao i strah za bezbednost i egzistenciju koju ističe 80% „umetnika“ u odnosu na prosečnih nešto manje od 60%. Takođe ispitanici iz sfere umetnosti retko ističu (20%) da je razlog izostanka snažnijeg angažovanja stručnjaka njihova nezainteresovanost. Verovatno da deo objašnjenja za ove razlike u prepoznavanju uzroka neangažovanja stručnjaka imaju veze sa tim što su stručnjaci iz oblasti umetnosti mnogo više okrenuti javnosti i značajan deo njihove egzistencije zavisi od javne ocene njihovog rada. Svako njihovo isključivanje iz javnosti ili stručnih tela vrlo verovatno da povlači i ozbiljne egzistencijalne probleme.

Zašto su stručnjaci nevoljni da se lično angažuju u zaštitu struke?

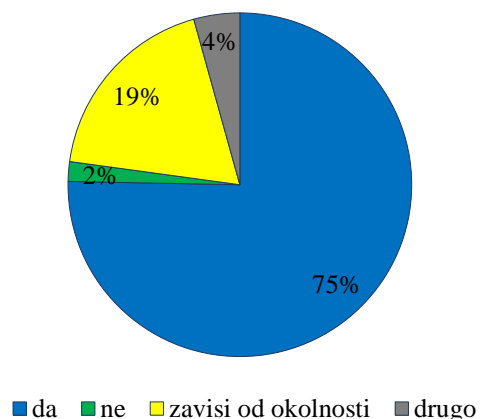
Grafikon 4.

Skoro dve trećine ispitanika smatra da stručnjaci izbegavaju javno angažovanje u aktivnostima koje bi mogle doprineti zaštiti njihove struke, poput sindikalnog organizovanja, osnivanja komora i drugih stručnih i profesionalnih tela zbog toga što imaju utisak da su ova tela politizovana (Grafikon 4.). Njih preko 60% misli da stručnjaci ne vide bilo kakvu svrhu od takvog angažovanja, dok preko polovine (55.6%) kao mogući razlog navodi i strah od profesionalnih sankcija. Značajan broj odgovora (43.2%) odnosi se i na potencijalni strah stručnjaka za ličnu bezbednost i egzistenciju, kao posledice ovakvog vida angažovanja. Zanimljiv broj ispitanika, njih manje od 2% smatra da stručnjaci ne reaguju zato što su

interesi struke adekvatno zaštićeni dok 13.6% smatra da je nereagovanje posledica toga što stručnjacima odgovara stanje u kome se njihove kolege neće angažovati na zaštiti svoje struke.

I ovde zapažamo određene razlike u odgovorima u odnosu na akademski staž, posebno kada je reč o mišljenju da stručnjaci ne vide svrhu ličnog angažovanja u zaštiti struke. Čak 92% ispitanika u početnim zvanjima ističe ovaj faktor kao važan u odnosu na tek nešto više od polovine onih u najvišim zvanjima i 68% onih u srednjim zvanjima. Kolege u početnim zvanjima nešto češće ističu i to da se ovakve aktivnosti ne boduju što, zajedno sa prethodnim odgovorom, potencijalno ukazuje na njihov nešto instrumentalniji odnos prema odbrani struke. Iako se ovde radi o percepciji neangažovanja svojih kolega, a ne ličnim razlozima ipak se može pretpostaviti da ovi odgovori velikim delom odražavaju lični odnos stručnjaka prema mogućnosti odbrane struke.

Da univerzitetski profesori imaju moralnu obavezu da javno istupaju na teme od javnog interesa?

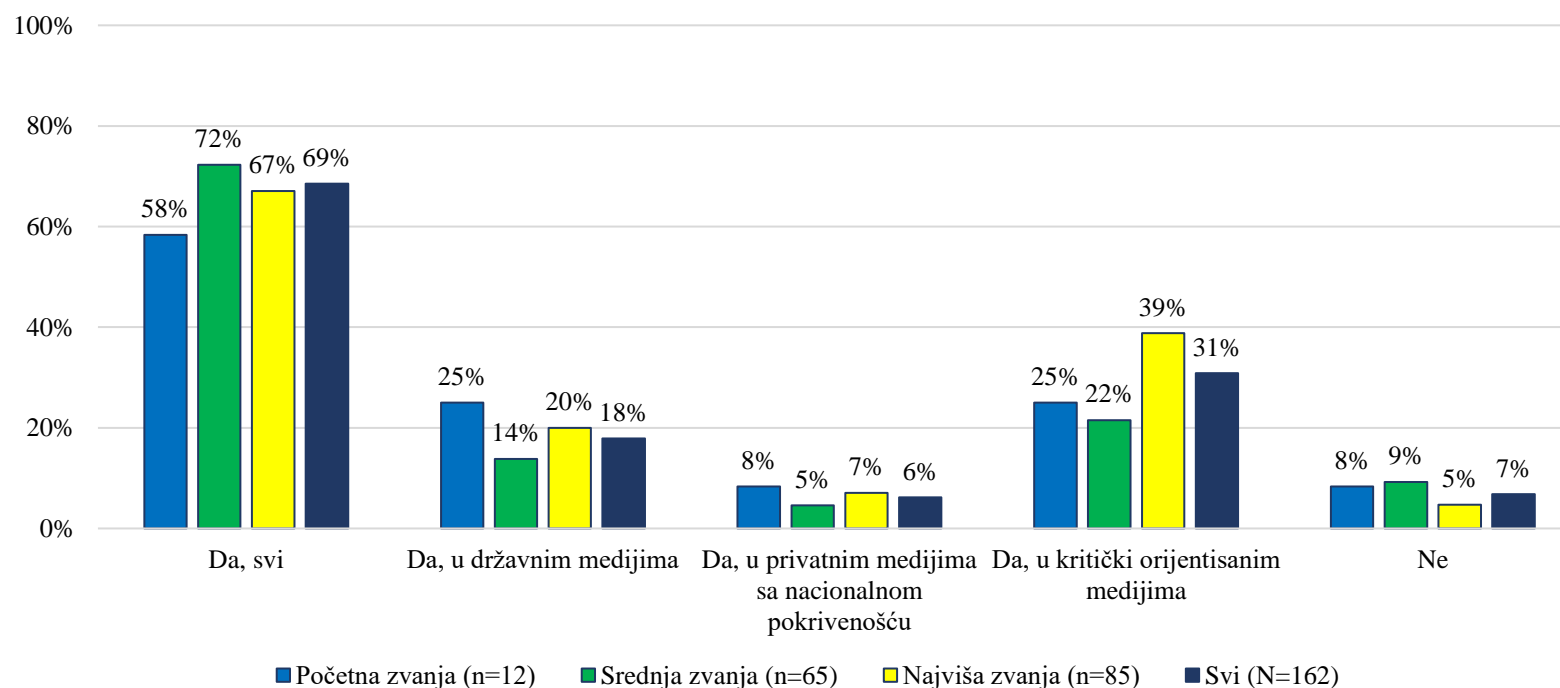

Grafikon 5.

Svakako da deo razloga leži i u tome što su oni na početku karijere pa kao takvi i ne vide sebe kao one koji bi mogli biti nosioci odbrane struke, već to po običajima senioriteta, koji su i inače široko rasprostranjeni u akademskoj zajednici, prepuštaju kolegama u višim zvanjima. Ovde se izdvajaju i neki odgovori onih koji dolaze iz umetničkih oblasti gde duplo više njih u odnosu na prosek (60%) smatra da kolegice i kolege nisu voljni da se angažuju na odbrani struke zato što se te aktivnosti ne boduju, dok su daleko manje skloni da ovakvo ponašanje kolega pripišu politizaciji stručnih tela (20%)

Kao što se iz Grafikona 5. može videti 3/4 univerzitetskih nastavnika i naučnika smatra da oni imaju moralnu obavezu javnog istupanja kada je reč o temama od javnog interesa. Dodatnih 19% takođe ne isključuje javno nastupanje ali to dovodi u vezu sa određenim okolnostima u kojima bi nastupali, dok samo 2% ispitanika smatra da to nije njihova moralna obaveza. Oni koji se nalaze u početnim zvanjima nešto su manje skloni u odnosu na prosek da tvrde da postoji moralna obaveza javnog nastupanja akademskih stručnjaka (67%) i najviše njih (8%) smatra da to nije njihova moralna obaveza. Zanimljivo je da svi ispitanici iz oblasti umetnosti smatraju da profesori imaju obavezu javnog nastupanja, što se opet može dovesti u vezi sa njihovom upućenosti na javno prezentovanje svog umetničkog rada.

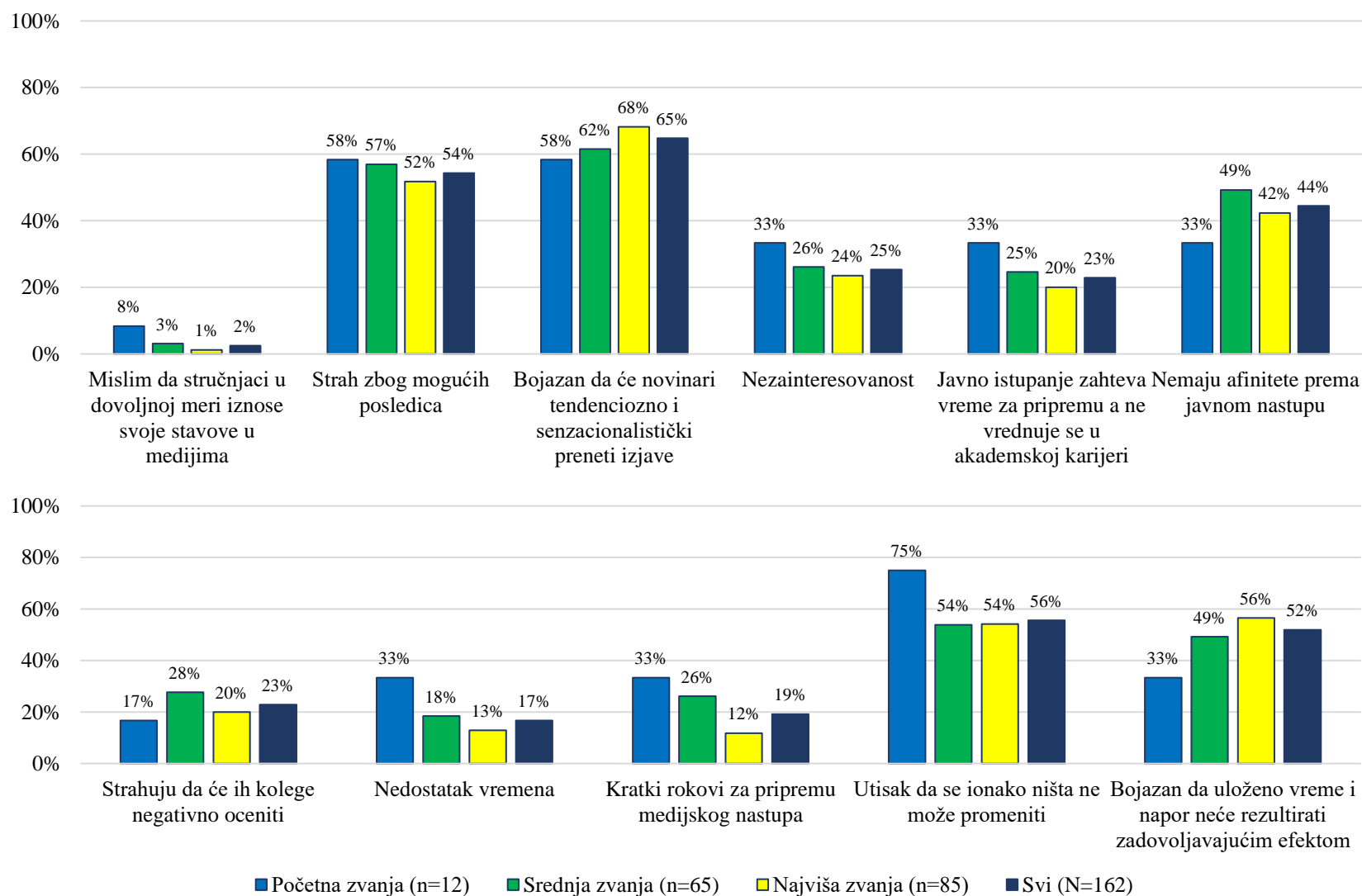
Smatrate li da bi stručnjaci trebalo češće da gostuju u medijima?

Grafikon 6.

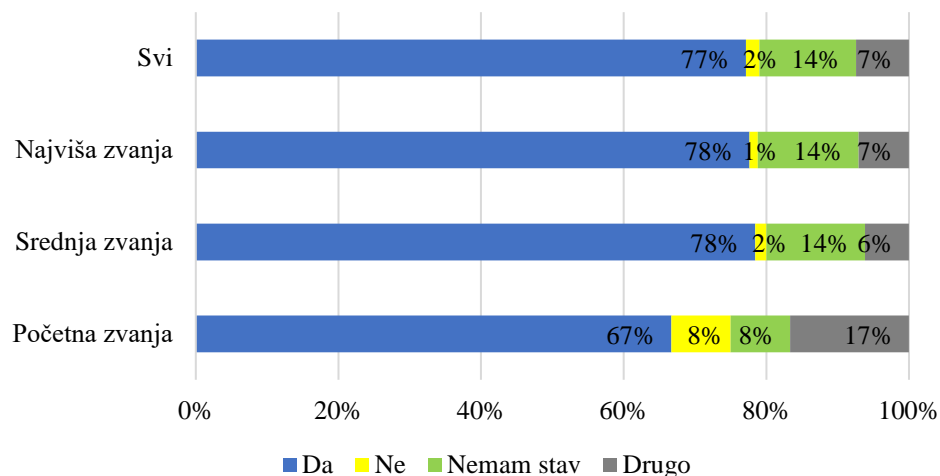
Preko 2/3 ispitanika ima utisak da bi stručnjaci trebali češće da gostuju u medijima (Grafikon 6). Ta spremnost je daleko manja kada je reč o gostovanju na privatnim medijima sa nacionalnom pokrivenošću, kao i državnim medijima. Nešto manje od trećine ispitanika smatra da bi stručnjaci trebali češće da gostuju samo u kritički orijentisanim medijima, a ovaj stav imaju češće oni koji su u najvišim zvanjima u odnosu na one u nižim zvanjima. Ono što je karakteristično, 4/5 „umetnika“ smatra da treba češće gostovati na državnim medijima što je gotovo 4 puta više u odnosu na prosek. Ovo se opet može povezati sa specifičnostima njihovog rada u smislu intenzivnije povezane sa javnošću.

Zbog čega većina stručnjaka izbegava javno iznošenje svojih stavova na teme za koje su stručni?

Grafikon 7.

Smatrate li da bi stručnjaci trebalo da se aktivnije uključuju u podršku građanskim inicijativama?

Grafikon 8.

zvanjima ispred sebe imaju naporan put do viših zvanja, između ostalog i pisanje doktorske disertacije, zbog čega imaju manje vremena na raspolaganju za dodatne poslove.

Odgovori pod „drugo“ su se uglavnom odnosile na komentare o tome da su građanske inicijative u velikoj meri politizovane.

Citat: Građanske inicijative su uglavnom ispolitizovane od strane NVO koje su finansirane od strane stranih centara moći.

Citat: Nažalost, sve je politika. Ako ne želimo politiku na Univerzitetu, onda ne treba ni Univerzitet u politici.

Citat: Po individualnoj želji, a trebanje - što bi? Naučnici treba da se bave naukom a ne politikom, a političari i aktivisti bi bilo poželjno da se upoznaju s relevantnom naučnom produkcijom.

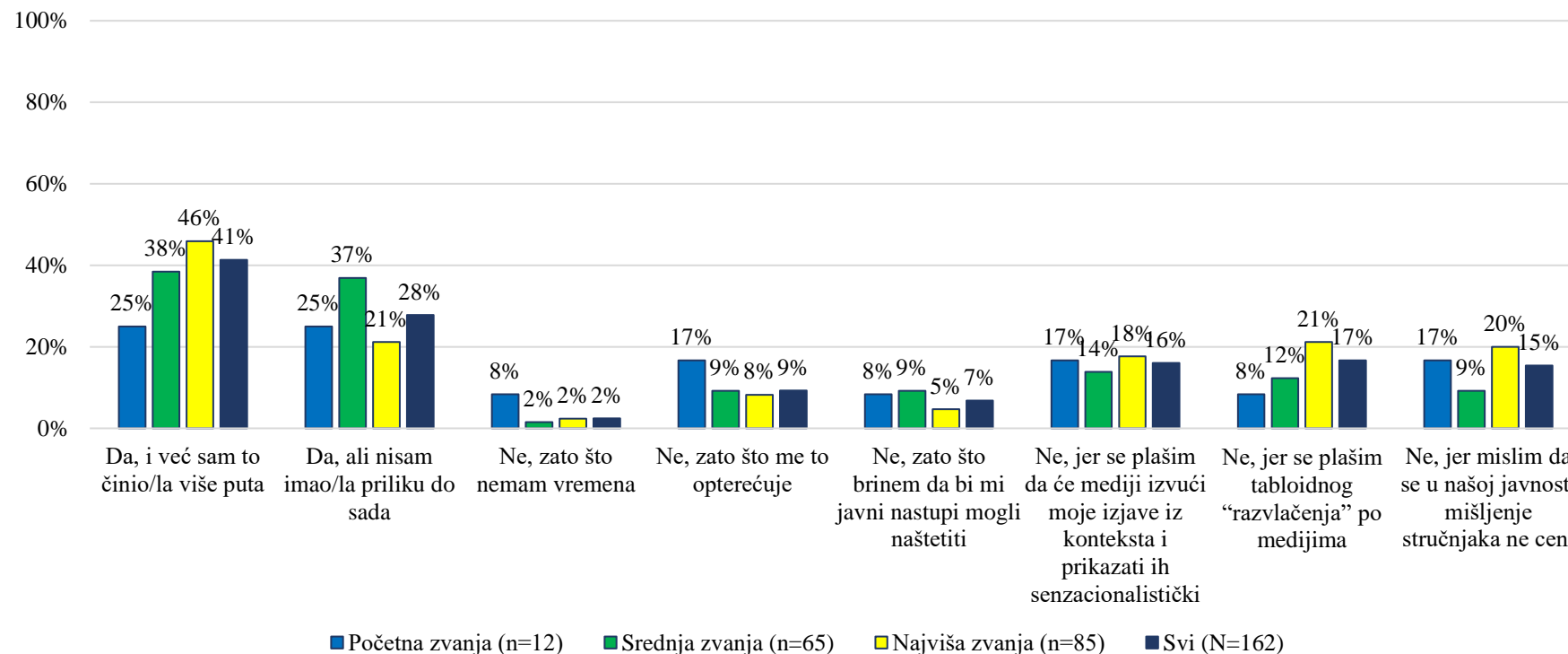
Citat: Problem je što se i građanske inicijative jako brzo politizuju, te onaj ko da takvu podršku vrlo brzo postane iskorišćen u stranačke svrhe.

Kada je reč o razlozima za izbegavanje javnog iznošenja svojih stručnih stavova (Grafikon 7), skoro 2/3 ispitanika smatra da stručnjaci brinu da će novinari tendenciozno i senzacionalistički preneti njihove izjave. Preko polovine ispitanika ima utisak da javno iznošenje stručnih stavova ne bi uticalo ni na kakve promene odnosno da bi ostalo bez ikakvog efekta. Ovo je ujedno i razlog koji u najvećem broju ističu ispitanici u početnim zvanjima, njih 3/4, što je u skladu i sa njihovom već pomenutim stavom o besperspektivnosti delovanja stručnjaka na zaštiti struke.

Kao i kod prethodnih odgovora značajan broj ispitanika, više od polovine njih smatra da stručnjaci strahuju da bi javno iznošenje stručnih stavova rezultiralo mogućim posledicama po njih. Takođe, preko 44% misli da stručnjaci nemaju afinitet prema javnim nastupima.

Kao što se može videti iz Grafikona 8. više od 3/4 ispitanika smatra da bi stručnjaci trebali aktivnije da se uključe u podršku građanskim inicijativama. Gledano po zvanjima, nešto manju spremnost ali i dalje preko 2/3 iskazuju ispitanici u početnim zvanjima. Ovde treba imati u vidu to da ispitanici u početnim

Da li biste bili spremni da iznesete svoje stručno mišljenje u medijima na temu iz vaše oblasti ekspertize?

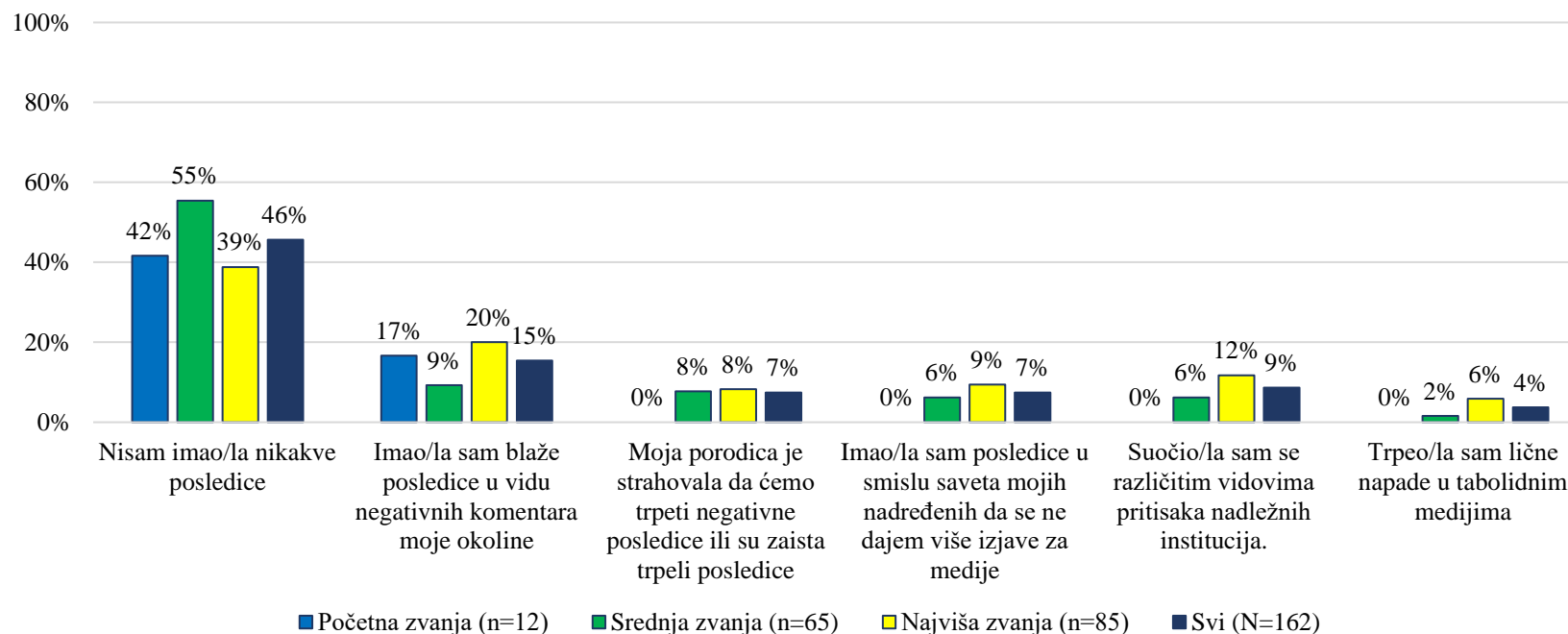

Grafikon 9.

Skoro 70% ispitanika nema problem da iznese u medijima svoje ekspertske mišljenje, budući da je 41% ispitanika to već činio a 28% izražava spremnost da to čini ukoliko budu imali prilike (Grafikon 9). Glavni razlozi zbog koji ispitanici nisu skloni davanju medijskih izjava tiču se bojazni da će mediji izvući iz konteksta njihove izjave ili da će ih tabloidno predstaviti odnosno da će biti predmet tabloidnog „razvlačenja“. Još jedan od razloga jeste utisak da se u javnosti ne ceni mišljenje stručnjaka. I ovde se izdvajaju ispitanici u početnim zvanjima, gde je samo polovina njih davala izjave za medije ili bi to činili u budućnosti, dok druga polovina očigledno nije zainteresovana za takav vid eksponiranja. Kad je reč o razlozima za nezainteresovanost duplo češće nego oni u višim zvanjima ističu da ih to opterećuje i takođe sa ostalima dele strahove vezana za izvrtnanje njihovih medijskih izjava ili misle da se mišljenje stručnjaka ne ceni. Sa jedne strane brine to što mladi koji su praktično odrasli sa medijima imaju veći otpor od medijske izloženosti u odnosu na svoje iskusnije kolege. Sa druge strane, ovo je razumljivo iz razloga koje smo već

delimično navodili. Budući da napredovanje mladih u velikoj meri zavisi od njihovih starijih kolega koji po pravilu učestvuju u telima koja odlučuju o njihovom napredovanju onda svako nepromišljeno iznošenje nekakvih kritičkih ili stručnih stavova, ili medijsko izvrtnje onoga što su rekli, može imati teže posledice po njih po njihove kolege u višim zvanjima.

Da li vam se nekada desilo da zbog medijski javno izrečenog stručnog mišljenja trpите negativne posledice?

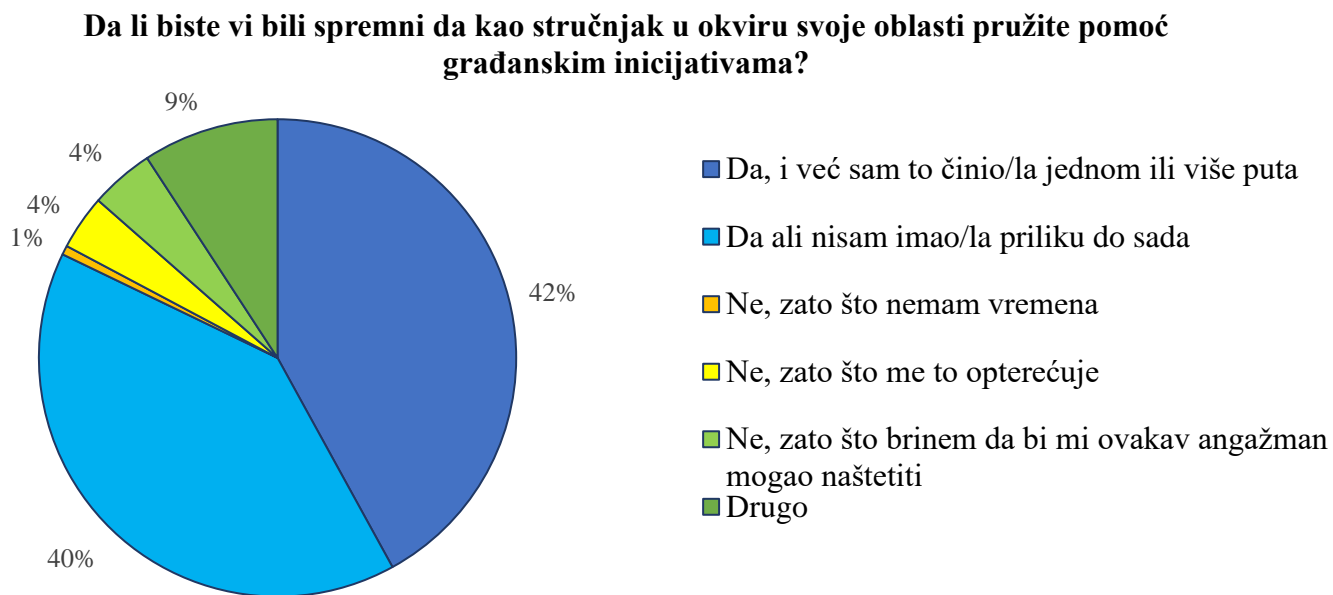
Grafikon 10.

Nešto manje od polovine ispitanika iz našeg uzorka kaže da nisu trpeli nikakve posledice zbog istupanja u medijima, što bi praktično značilo da je druga polovina ispitanika trpela neki vid posledica (Grafikon 10). Treba ipak napomenuti da su oni koji su učestvovali u našem istraživanju verovatno više naklonjeni aktivizmu u odnosu na svoje kolege pa je stoga i veća verovatnoća da su zbog toga trpeli određene posledice. Najčešće negativne posledice su se reflektovale u vidu negativnih komentara ljudi iz okoline (15%), a sa nešto nižom zastupljenošću ređaju se pritisci nadležnih institucija, pa zatim saveti nadređenih da se ne daju izjave za medije, kao i strah porodice da će zbog javnog angažmana eksperta trpeti nekakve posledice. Zanimljivo je da su svi ispitanici iz umetničke oblasti naveli bar po neku posledicu kao rekaciju na njihovo javno istupanje.

Citat: Posledice su često suptilne: moje kompetencije, nastavničke i istraživačke, niko nije mogao da dovodi u pitanje, ali učešće u fakultetskim telima, na nematičnom fakultetu mi nije bilo moguće, posle kratkog prodeanskog mandata koji je bio samo 21 i 22.

Citat: Dobijao sam uznemiravajuće mejlove sa nepoznati adresa.

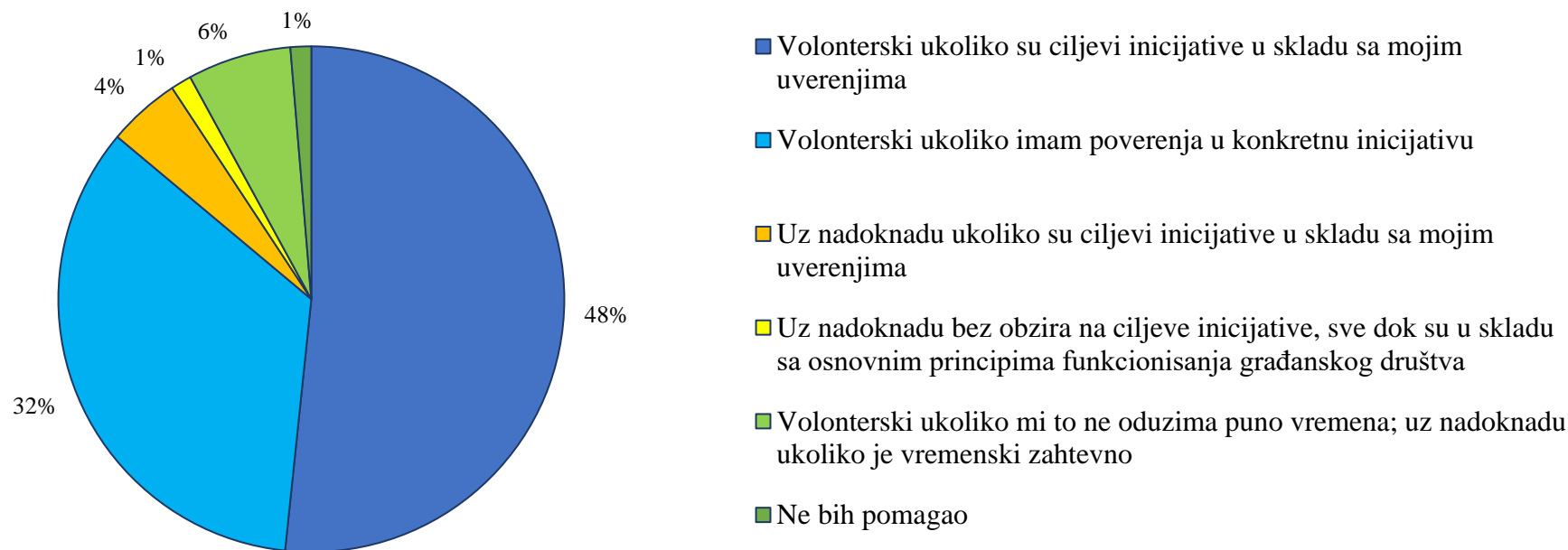
Citat: Jedna moja izjava nije objavljena zbog izrečenog stava koji se razlikuje od "stava" tog medija.

Grafikon 11.

Čak 82.7% ispitanika izražava spremnost da se kao eksperti uključe u rešavanje pitanja za koja su stručni a kojima se bave različite građanske inicijative (Grafikon 11). Polovina ovih ispitanika ističe da su već imali takva iskustva dok bi za drugu polovinu ovo bilo novo iskustvo. Sa druge strane, među onima koji nisu spremni da se uključe dominiraju različiti razlozi, od toga da to vide kao opterećenje, preko toga da se brinu da bi im takav angažman mogao naštetiti, dok niza drugih razloga.

Da li biste za takav angažman zahtevali honorar ili biste radili volonterski?

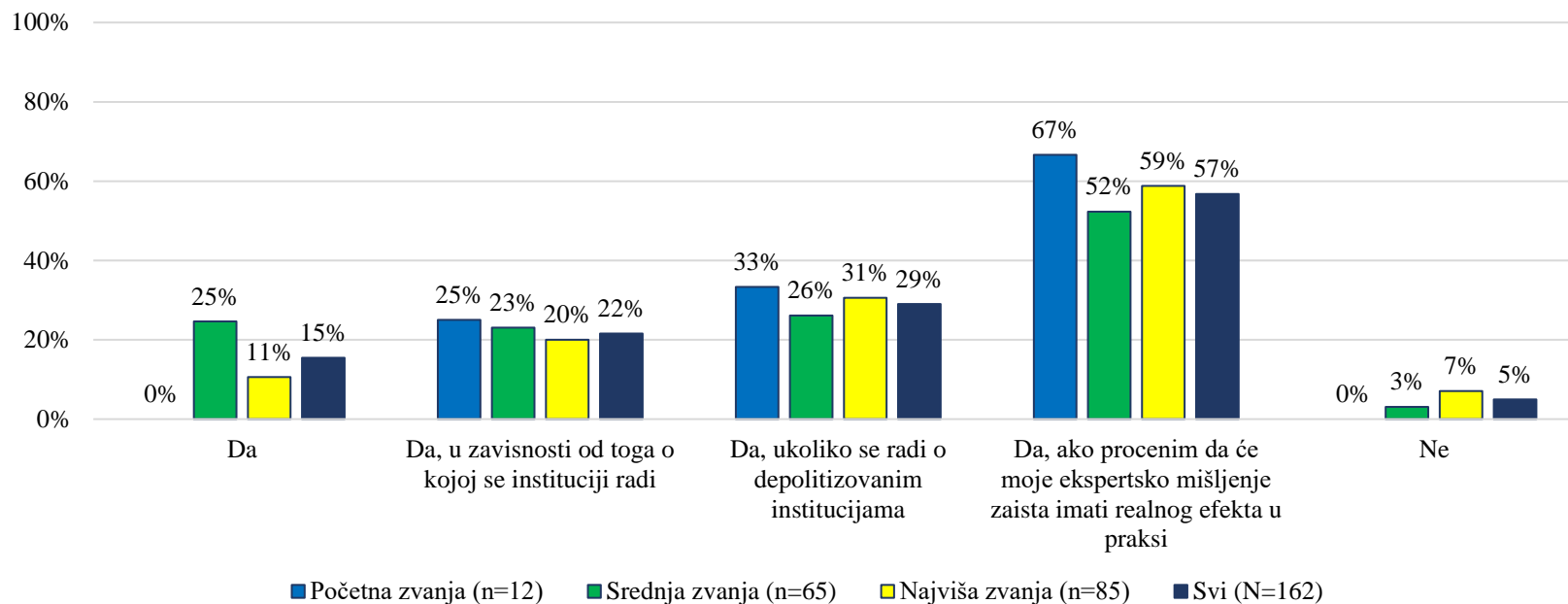

Grafikon 12.

Osam od deset ispitanika ističe spremnost da pomaže volonterski građanskim inicijativama ukoliko su ciljevi određene inicijative u skladu sa uverenjima stručnjaka i ukoliko imaju poverenje u te inicijative (Grafikon 12). Dodatnih 6.2% bi takođe pomagalo volonterski ukoliko im to ne bi oduzimalo previše vremena. Budući da je jedan od ciljeva ovog istraživanja bio da se utvrdi spremnost stručnjaka da pomognu u okviru polja svoje ekspertize ponude pomoć građanskim inicijativama, ovaj nalaz zaista ohrabruje. Svakako treba imati u vidu da su učesnici u istraživanju naklonjeniji društvenom aktivizmu u odnosu na druge kolege sa univerziteta i naučnih instituta (veliki broj učesnika istraživanja, njih 84% ima

pozitivno ili uglavnom pozitivno mišljenje o aktivnostima MASA), ali bez obzira na to možemo govoriti o tome da postoji spremnost za bolje povezivanje akademske zajednice i građanskih akcija.

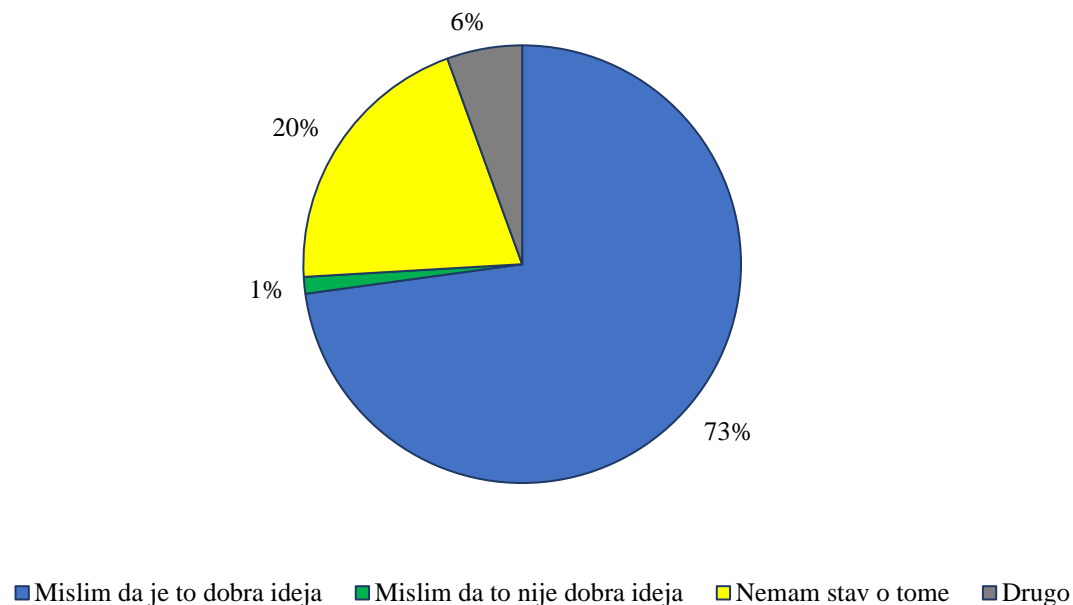
Da li biste bili voljni da svoju ekspertizu ponudite ne samo građanskim inicijativama, već i državnim institucijama?

Grafikon 13.

Iako su u javnosti proteklih godina mnogi akademski radnici iskazivali skepsu prema radu državnih institucija (u smislu njihove kompetentnosti, prisutne korupcije, nepotizma i stranačkog uticaja) samo nekoliko procenata naših ispitanika apriori isključuju mogućnost saradnje sa državnim institucijama (5%) pri čemu se niko iz početnih zvanja nije opredelio za ovaj odgovor (Grafikon 13). Sa druge strane, nema ni puno onih koji bi bezuslovno radili za državne institucije (15%) opet bez i jednog potvrdnog odgovora iz kategorije početnih zvanja. Ipak, preko 2/3 onih koji su u početnim zvanjima iskazuje generalnu spremnost saradnje sa državnim institucijama, pod uslovom da njihovo ekspertske mišljenje zaista ima realnog efekta u praksi. Ujedno ovo je odgovor za koji se opredelio najveći broj ispitanika (57%).

Šta mislite o ideji formiranja tima eksperata koji bi u okviru svojih oblasti ekspertize pružao podršku građanskim inicijativama?

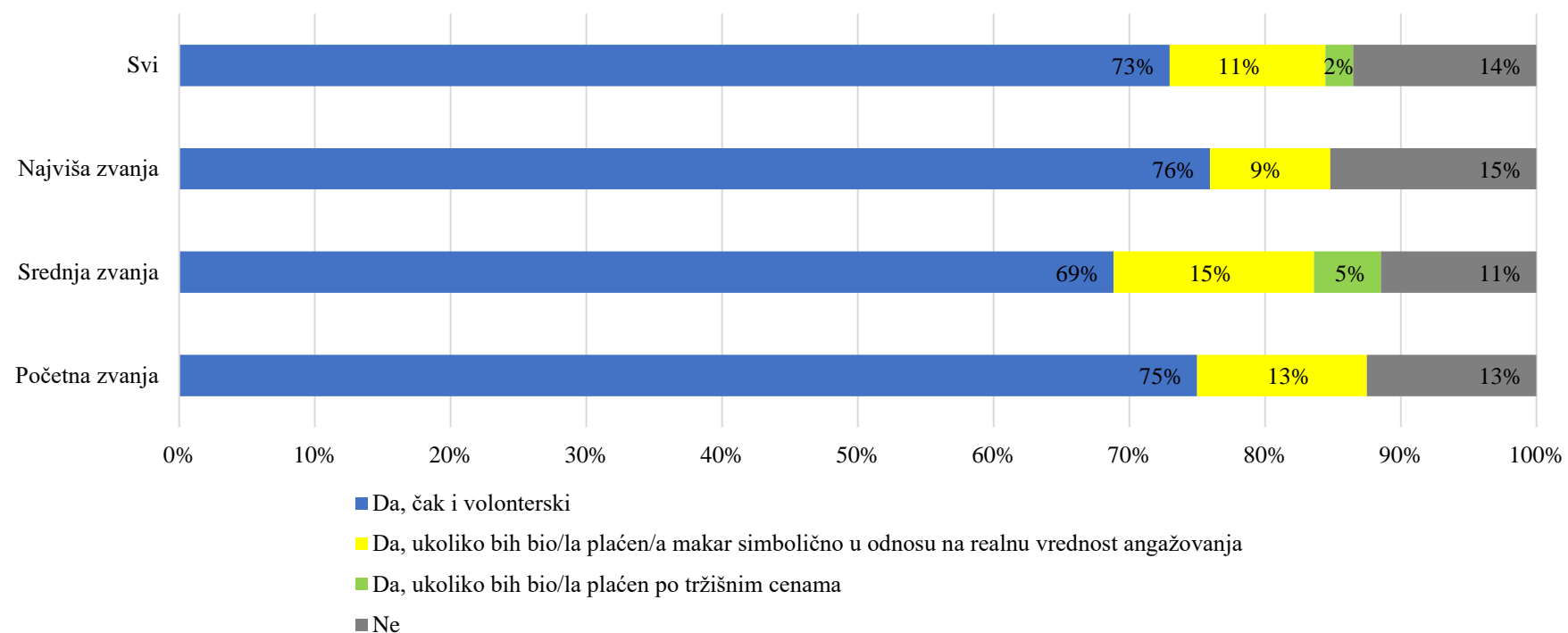
Grafikon 14.

Citat: To što je neko stručnjak/ekspert u nekoj oblasti, ne znači da ima dobre namere u širem društvenom interesu. Dosadašnje iskustvo nas uči da su dva osnovna problema kod nas odsustvo plana, jako puno stvari se radi stihijski, a drugi da veliki broj stručnjaka prilagođava svoje stručno mišljenje tamo gde može da zaradi ili se promovira.

Skoro tri četvrtine ispitanika (72.8%) podržava ideju o formiranju tima eksperata koji bi pružao podršku građanskim inicijativama, što je zaista ohrabrujući nalaz (Grafikon 14). Samo 2 ispitanika smatraju da to nije dobra ideja dok njih oko petine nema stav o tome. Oni koji su navodili druga mišljenja uglavnom su isticali strah od moguće politizacije ovakve ideje.

Čak 2/3 ispitanika izražava spremnost da se volonterski priključi jednom ovakvom timu dok njih 12.4% bi bilo spremno da se uključi ukoliko bi bili plaćeni za ovakav angažman (Grafikon 15). Nešto manje od 15% ispitanika smatraju da to nije dobra ideja i kao razloge za takav stav uglavnom navode strah od moguće politizacije takvih timova, kao što se to dešavalo u prošlosti. Takođe, neki ispitanici navode i to da što neko poseduje stručnost nije istovremeno garancija da bi mogao da bude od pomoći građanskim inicijativama.

Da li biste se vi lično priključili ovakvom timu eksperata u okviru vaše oblasti stručnosti?

Grafikon 15.

Sažetak/zaključak istraživanja

Sumirajući osnovne nalaze ovog istraživanja može se zaključiti da je nepodeljeno mišljenje univerzitetskih profesora i naučnih istraživača koji su učestvovali u ovom istraživanju da je omalovažavanje nauke i struke primilo alarmantne razmere u našem društvu. Ispitanici smatraju da mediji igraju ključnu ulogu u stvaranja atmosfere neuvažavanja stručnjaka bilo da je reč o medijskom promovisanju nekvalifikovanih osoba kao stručnjaka ili tabloidnom izveštavanju o stručnim temama. Pored toga, većina ispitanika razloge za neuvažavanje stručnjaka pronalazi u političkim faktorima

kao i u izostanku institucionalne potpore. Strah od tabloidnog „razvlačenja“ je po našim ispitanicima i glavni razlog za nedostatak snažnijeg otpora stručnjaka spram nestručnosti i pritisaka sa kojima se oni u javnosti suočavaju, uz dominantan utisak da pruženi otpor neće imati efekta. Osim toga, i to je ono što posebno zabrinjava, kao bitan faktor izostanka otpora stručnjaka navodi se i strah, kako onaj vezan za moguće profesionalne posledice tako i onaj koji je vezan za ličnu bezbednost. Za blizu polovine ispitanika jedan od razloga za izostanak otpora leži i u nezainteresovani stručnjaka da se bore protiv urušavanja struke. Stručnjaci takođe nisu skloni ni različitim vrstama javnog angažovanja koje bi mogle doprineti zaštiti njihove struke, poput sindikalnog organizovanja, osnivanja komora i drugih stručnih i profesionalnih tela zbog toga što imaju utisak da su ova tela politizovana ili jednostavno ne vide bilo kakvu svrhu od takvog angažovanja. I ovde strah, po mišljenju ispitanika, igra važnu ulogu u izostanku javnog angažovanja, kako u vidu profesionalnih sankcija tako i strah za ličnu bezbednost i egzistenciju.

Kada je reč o odnosu prema medijskim nastupima 3/4 univerzitetskih nastavnika i naučnika smatra da oni imaju moralnu obavezu javnog istupanja kada je reč o temama od javnog interesa, uz dodatnih 19% koji ne isključuju javno nastupanje ali to dovode u vezu sa određenim okolnostima u kojima bi nastupali. U skladu sa tim, preko 2/3 ispitanika ima utisak da bi stručnjaci trebali češće da gostuju u medijima, ali je ta spremnost daleko manja kada je reč o gostovanju na privatnim medijima sa nacionalnom pokrivenošću. Treba dodati da iskazana potreba za većom prisutnošću stručnjaka u medijima nije samo deklarativna budući da je preko 40% ispitanika već imalo iskustvo medijskog nastupa. Glavni razlozi zbog koji ispitanici nisu skloni davanju medijskih izjava tiču se bojazni da će novinari tendenciozno i senzacionalistički preneti njihove izjave. Uz to mnogi ispitanici imaju utisak da javno iznošenje stručnih stavova ne bi uticalo ni na kakve promene odnosno, da bi ostalo bez ikakvog efekta. Kao i kod prethodnih odgovora značajan broj ispitanika, više od polovine njih smatra da stručnjaci strahuju da bi javno iznošenje stručnih stavova rezultiralo mogućim posledicama po njih, dok jedan broj ispitanika smatra da stručnjaci nemaju afinitet prema javnim nastupima. Ono što zabrinjava jeste nalaz da je polovina ispitanika trpela neki vid posledice kao reakciju na njihovo medijsko istupanje. Najčešće negativne posledice su se reflektovale u vidu negativnih komentara ljudi iz okoline, a sa nešto nižim učešćem ređaju se pritisci nadležnih institucija, pa zatim saveti nadređenih da se ne daju izjave za medije, kao i strah porodice da će zbog javnog angažmana eksperta trpeti nekakve posledice.

Osam od deset ispitanika izražava spremnost da se kao eksperti uključe u rešavanje pitanja za koja su stručni a kojima se bave različite građanske inicijative. Polovina ovih ispitanika ističe da su već imali takva iskustva dok bi za drugu polovinu ovo bilo novo iskustvo. Sa druge strane, među onima koji nisu spremni da se uključe dominiraju različiti razlozi, od toga da to vide kao opterećenje, preko toga da se brinu da bi im takav angažman mogao naštetiti, do niza drugih razloga. Takođe, skoro svi koji bi pomagali građanskim inicijativama bi to činili volonterski ukoliko su ciljevi određene inicijative u skladu sa njihovim uverenjima i ukoliko imaju poverenje u te inicijative. Stoga i ne čudi da skoro tri četvrtine ispitanika podržava ideju o formiranju tima eksperata koji bi pružao podršku građanskim inicijativama, dok bi 2/3 ispitanika bilo spremno da se volonterski priključi jednom ovakvom timu uz manji broj onih koji bi bili spremni da se uključe ukoliko bi bili plaćeni za ovakav angažman. Nešto manje od 15% ispitanika smatraju da to nije dobra ideja i kao razloge za takav stav uglavnom navode strah od moguće politizacije takvih timova, kao što se to dešavalo u prošlosti.

Još jedno zanimljivo i donekle očekivano zapažanje ovog istraživanja jeste uočavanje jedne vrste generacijskog jaza u stavovima ispitanika koji su u početnim zvanjima, dakle onih koji su na početku akademske karijere i onih koji su u najvišim akademskih zvanjima, dakle u poziciji akademske zrelosti i sigurnosti radnog mesta. Usled osobenosti našeg uzorka u kome su mlađi ispitanici bili podzastupljeni, što je takođe indikativno, ne možemo izvlačiti čvrste i konačne zaključke ali možemo ukazati na određene razlike u mišljenjima između mladih i starijih akademskih radnica i radnika. Osnovni je utisak da su mlađi ispitanici skeptičniji kada je reč o odbrani struke, kao i da imaju instrumentalniji odnos prema potrebi za javnim angažmanom. Pored toga, iskazuju veću kritičnost prema akademskoj zajednici u odnosu na starije kolege.

Tako ispitanici koji su u početnim zvanjima (asistenti, saradnici u nastavi, istraživači pripravnici, itd.) češće identifikuju objektivian pad stručnosti (njih 50% u odnosu na prosečnih 33%) kao uzrok neuvažavanja stručnjaka za razliku od starijih kolega koji češće od njih identifikuju medijsko promovisanje nestručnih osoba, kao glavni razlog javnog neuvažavanja stručnjaka (75% nasuprot 92%). Verovatno da duži staž u akademskoj zajednici utiče na sklonost da se racionalizuju razlozi za neuvažavanje stručnjaka tako što će se oni prebaciti na spoljne faktore, umanjujući tako prostor za samokritičnost.

I kod odgovora koji su vezani za izostanak odbrane struke mišljenje da stručnjaci ne vide svrhu ličnog angažovanja u zaštiti struke dominira kao razlog koji ističu mladi ispitanici u odnosu na one u najvišim zvanjima (92% ispitanika u početnim zvanjima ističe ovaj faktor kao važan u odnosu na tek nešto više od polovine onih u najvišim zvanjima i 68% onih u srednjim zvanjima). Kolege u početnim zvanjima nešto češće ističu i to da se ovakve aktivnosti ne boduju što, zajedno sa prethodnim odgovorom, potencijalno ukazuje na njihov nešto instrumentalniji odnos prema odbrani struke. Svakako da deo razloga leži i u tome što su oni na početku karijere pa kao takvi i ne vide sebe kao one koji bi mogli biti nosioci odbrane struke, već to po običajima senioriteta, koji su i inače široko rasprostranjeni u akademskoj zajednici, prepuštaju kolegama u višim zvanjima.

Preko polovine ispitanika ima utisak da javno iznošenje stručnih stavova ne bi uticalo ni na kakve promene odnosno, da bi ostalo bez ikakvog efekta. Ovo je ujedno i razlog koji u najvećem broju ističu ispitanici u početnim zvanjima, njih $\frac{3}{4}$, što je u skladu i sa njihovom već pomenutim stavom o besperspektivnosti delovanja stručnjaka na zaštiti struke.

I u odnosu prema medijima, oni u početnim zvanjima su oprezniji u odnosu na svoje starije kolege. Tako su mlađi nešto su manje skloni u odnosu na prosek da tvrde da postoji moralna obaveza javnog nastupanja akademskih stručnjaka i samo polovina njih iskazuje spremnost da javno nastupaju. Kad je reč o razlozima za medijsku nezainteresovanost duplo češće nego oni u višim zvanjima ističu da ih to opterećuje i takođe sa ostalima dele strahove vezana za izvrtnje njihovih medijskih izjava ili misle da se mišljenje stručnjaka ne ceni. Sa jedne strane brine to što mladi koji su praktično odrasli sa medijima imaju veći otpor od medijske izloženosti u odnosu na svoje iskusnije kolege. Sa druge strane, ovo je razumljivo iz razloga koje smo već delimično navodili. Budući da napredovanje mladih u velikoj meri zavisi od njihovih starijih kolega koji po pravilu učestvuju u telima koja odlučuju o njihovom napredovanju onda svako nepromišljeno iznošenje nekakvih kritičkih ili stručnih stavova, ili medijsko izvrtnje onoga što su rekli, može imati teže posledice po njih nego po njihove kolege u višim zvanjima.

Na kraju, i jedan od komentara naših mlađih ispitanika dobro ilustruje perspektivu onih koji su na početku akademske karijere:

Veća odgovornost treba da se očekuje od kolega koji imaju više pozicije, samim tim više moći i bezbedniji su u egzistencijalnom smislu. Kolege koje su na dnu akademske hijerarhije iako često i oni imaju velike kapacitete da doprinesu, sposobni su, imaju ideje, kvalitetne uvide pa i energiju i volju, pritisak da se angažuju i izlože mora da bude na onima sa više moći u tom sistemu. S obzirom da sam ja lično za sada u najnižem mogućem rangu, moji odgovori na ovaj upitnik će delovati potencijalno nekonzistentno. Već doprinosim različitim društvenim organizacijama, pokretima, smatram se aktivistkinjom itd, ali ne vidim da ja treba da budem recimo u medijima posebno vidljiva kao stručnjakinja i izložim se u tom smislu, koliko i kolege i kolegice redovni profesori, koji su ipak mnogo manje ugroženi u svakom smislu.